Під повіткою запрягає коня у санки молодий ще господар і староста Степан Жвавий, запрягає і лютує:

— Куди ти? Не любиш? Та ба! Хоч і підбився, і ногу засік, а поїдеш! Думаєш, мені весело по казенній справі?.. Чого ж хропеш? Чого вухами шиєш? Не поможе!.. Голову! — крикнув уже Степан, насовуючи коневі на шию хомут.— Ну, ідоле! — і Степан штовхнув коня ногою у груди.

Кинувся кінь від жаху, вдарився виразкою об оглоблю і, підкорчивши ногу, почав з болю тремтіти, не розуміючи, навіщо його господар образив. Уже років з п'ять він йому служить і пильно, і вірно, не знаючи за оту працю розкоші, і хоч частіше він недоїдав, так зате ж хоч чував було слово ласкаве та тепле, а тепле слово — більше за ласощі варт... Ну, а оце кілька день лютує та й лютує на його хазяїн не знати і за що, а це вже і битись почав...

— Куди це ти, Степане? — вибігла з хати його жінка Оришка, а за нею, держачись за кожушанку, і її донька Ганнулька.

— Та в Моцоківку,— знехотя відповів Степан.

— Чого се? Все з дому та з дому...

— Що ж ти удієш? Начальство... через цього ідола,— додав він стиха крізь зуби.— Та я, дай-но, на хвилину... надвечір вернусь.

— Не забарись же, голубе, не застрянь де... Он чи не віхола здіймається... яке насуває...

Тим часом Ганнулька підбігла до свого коханого Буланка і дала йому з своїх рученят шматок хліба. Буланко вельми зрадів своїй упадниці любій, простяг до неї голову і заіржав стиха, а потім легесенько своїми

м'якими губами узяв хліб і став жувати, а Ганиулька гладила його і промовляла дзвінким голосочком:

— Буласю мій, любий, цяцяний! Який ти славний, як лялька.

Буланка так тая ласка розчулила, що він язиком лизнув в самі губи Ганнульку.

— Ой! Бусю! — зареготалось дівчатко, утираючись рукавом.— Ти краще погуляй...

Буланко затупав жваво ногами, і Ганнулька постерегла у його на лівій нозі кров.

— Ай, тату, мамо! У Бусі он вава — кров.

— Справді,— зауважила і Оришка,— де це він ногу так збив?

— Ет! Засікається... ледачий став; я оце його в Моцоківці і продам...

— Що ти? — звонтпила[1] жінка.— Буланка продати?

— Тату! —кинулась до Степана і його дочка-одиначка Ганнулька.— Не продавай Бусі, не продавай! Я його люблю...— ридала вона, схопивши рученятами батьків чобіт.— Краще мене продай, а не Бусю!

— Не плач! — погладив по головці мазунку Степан.— Я другого коника куплю, молодого, баского...

Буланко повернувся до нього і докірливо похитав головою.

— Я не хочу другого, я хочу Буланка... нема на світі кращого...— хлипала ревними слізьми Ганнулька.— Він мене любить... І я його...

— Ну, годі ж, годі! Гостинця привезу...— затягав гужі Степан.

— Я не хочу гостинця... мені Бусі шкода! — кинулась Ганнулька до матері.

— Справді, не продавай Буланка! Він такий щирий робітник...

— Щирий! Був кінь, та з'їздився...— відповів їй чоловік, насовуючи кобеняка на шапку і сідаючи в сани.

— Вертайся ж, голубе, не барись... та і Буланка...

— Мені жалко...— схлипувала на руках уже у своєї нені Ганнулька.

— От знайшли собі кревного — голосять! — уже м'якшим голосом кинув Степан, рушаючи за ворота Буланим.

— Не плач, угамуйся! — цілувала і розважала свою доньку Оришка.— Татко пошуткував... він не продасть, ні!..

А Степан повернув коня навпростець степом до Моцоківки і пустив його тюпки, а сам чогось журно замислився.

Уже восьмий рік, як він одружився з Оришкою, і бог послав йому щастя не жінку — тихе та вірне подружжя, добру матір і господиню хорошу; зажили вони, як у бога за пазухою, любо та мило, хоч і не купались в добрі, як сир у маслі, так зате ж і нужди не знали... Господь їх благословив одною тільки дочкою, і росла вона на втіху батьку та матері! І як же вони її кохали, як пестували! Та було й за що — таке воно дитинятко вдалося і ласкаве, й покірливе, а добре та чуле, мов янгелятко... Отож батько, хоч і постановив Буланка продати, та згадав Ганнульчині сльози, і йому стало шкода своєї любки, а й на Буланка досада не гасла...

А Буланко ось чим провинився. Любив він свого господаря і чи в дорозі, чи в бороні, чи в супрязі працював не тільки що ревно, а старався навіть сам постерегти волю хазяйську і чинити її без принуки. От коли, на лихо, обрали його господаря на старосту, то став він його возить по хуторах і по селах задля розпорядків. Ну, приїдуть вони у село, то де ж зупинитись, як не коло корчми: там і тепло, і затишно, і сіна коневі можна дістати, і під повітку його у негоду поставити. Заїде ото Степан до корчми і сяде у шинку дожидати то соцького, то того, то другого,— загадать, щоб податки готовили, греблі гатили, шляхи лагодили... Поки зійдуться, шинкар або який і гість старосту почастує, ну, а як зійдуться люди, то вже начальство мусять вітати, а їм і відмовити трудно — образа! Ну, чарка-друга, дума Степан,— то не вада, а тільки друга тягне за собою третю й четверту, і незчується Степан, як та отрута опанує і розум його, і серце: уже йому не манеться до праці, уже йому і перед його любою жінкою треба вибріхуватись, а в серці росте злість і досада, в голові гуде і ломить все тіло... Погано, треба провітритись, де-не-де щось загадати, і знов їде Степан, і знов влуча у шинок...

Постеріг хазяйську волю й Буланко, і як тільки забачить шинок де, чи в хуторі, чи в селі, чи й у полі,— так і летить до його навзаводи та під самим ганком і стане. Степан, було, тільки усміхнеться й промовить: "Розумна тварина, розумна!" На повороті любив слухать Буланко довгі, безкраї господарські речі... слухать і йти собі ліниво, поволі, куди лучає, то постояти, попастись на смачній ярині, то в гайок який завернути на молоду травичку з суницями... А потім уже і додому чвалати; хазяїн за той час й виспатись встигне, і придумає яку вибрехеньку.

Правду кажучи, йому від того дуже боліло, і не міг він прямо у ясні жінчині очі дивитись, не міг і на ласки свого янгелятка відповісти щирою радістю, але чим далі заживалась отрута, тим кам'яніли більше і серце, і мозок.

Пройшло літо, минула осінь, настали пилипівки, а з ними прийшли і морози. Буланку уже не було користі тинятись по гаях та по стернях, от він і хапався додому мерщій — і привозив господаря свого часами і

зовсім п'яненьким. Постерегла жінка біду, але не сказала прикрого й слова, а тільки дрібними умилась і почала ласкаво, кохано благати... Ох, як від тих сліз і покірної ласки запекло чоловіку у грудях, як він зненавидів себе в ту хвилину; але самому на себе і злість, і огиду носити у серці — то тяжко, от всяк і шукає, на кого б половину, а то й всю [вину] свою скинути? Ну, звичайно, у Степановій справі став винуватим Буланко, бо то він його завозив до шинків і призвичаїв до чарки! В останні часи він простудився і перед урядом: частина податків кудись випливла з рук, і він двічі уже за непорядки відсидів в холодній і мусив крадькома від жінки четверті зо дві пшениці продати...

А Буланко уже давно йшов ходою. Хутір Степанів зник за горбком, і кругом ширів степ, рівний та білий, як обрус; далину кутала сиза мла, у якій гинуло око; віяло докола сумом і холодом; серед німої тиші в степу тільки рипіли полозки та часами над головою крякало гайвороння.

— Ти, ідоле! Заснув уже? — похопився Степан, стьобнувши Буланка віжками.

Кінь здригнувсь і жваво побіг по межі. Чим далі санки посувались вперед, тим більше здіймалася, густішала мла і зривавсь вітер: починало знизу мести... Степан поганяв добре і, може, за годину часу доїхав до чотирьох верб, звідкіля уже шлях спускався з гори у долину, де коло невеличкої річки Моцоківка й притулилася. Тепер тільки вбачалися укриті снігом хатки; немов ті білі горбочки, вони збігалися у долині до річки, а та широким, розлогим ровом біліла, вилискуючи де-не-де голим льодом; з коминів над хатами курився дим і клубочками слався у морознім повітрі; поміж горбочками і вздовж річки стояли сріблисті дерева і вирізувались чарівниче на темно-сизому небові; починав у повітрі літати дрібними метеликами сніг...

Степан пустив з гори вільно коня, не керуючи віжками, хоча і мав на меті заїхати по казенній справі до волості, а потім до кума; Буланко, не відаючи потайної волі господаря, побіг з гори вулицею просто і став коло шинку, як звикле...

— Ач, сатана! — вилаявся Степан, а проте зліз із санок і увійшов в двері.

А в шинку уже зранку сидів і чаркувався з приятелями кум.

— А, пане старосто! Слихом слихати, видом видати!— схопився той весело.

— Здоров, куме! — обтрушував з кобеняка сніг Степан і тупав ногами.— Якраз мені нагодився... Я осе мав до тебе заїхати.

— Ну, й чудесно! Сідай же до гурту! Гей, Шльомо! — крикнув кум у другу кімнату.— Дві кварти ще та чого-небудь на заїдку!

— Та я, куме, тієї ледащиці., мабуть, годі...— слабо сперечався Степан, гріючи руки об піч.

— Ото вигадай! Розчудесна, бра, горілка нова, так і пробирає з п'ят до лопат...

— Та воно хіба з морозу...— підходив уже до столу Степан.— Вітер піднявся такий, аж ріже, аж голками шпигає...

— Завірюха буде,— постановили два сусіди.

Присів Степан, і почали чаркуватись. Жид приніс чабака, й оселедця, і солоних огірків. Перші дві-три чарки випив Степан якось ніяково, з прикрістю: він давав уже своїй любій жінці двічі слово не пити, а собі — так присягався і заклинався у руки чарки не брати, а тут... ех! — вихилив він четверту уже з горя, а п'ята пішла легше, а шоста все лихо зняла, заспокоїла серце і затуманила розум...

Коли вже підпили приятелі добре,— а за чаркою всі приятелі,— кум якось обернувсь до Степана:

— А славний, бра, у тебе коник буланий.

— Чудовий,— згодився Степан,— хочеш, я тобі продам його? Нікому б у світі не продав, а для кума не жалко... для кума — все, що маю... Одно слово — кум, та й годі!

— О? — зрадів кум.— Продай! Зараз куплю; завтра гроші, а сьогодня могорич.

Недовго й торгувалися; сусіди теж помогли: всім, бачите, хотілося могоричу швидше... І перебив Степан через полу руку з кумом, і продав свого щирого робітника, свого вірного приятеля, забувши і про жінку кохану, і про сльози своєї зірочки Галі!

Уже й вечір посунувсь, а Степан з приятелями розпиває могорич; уже темна, непрозора ніч глянула сліпими очима у вікна, а Степан все кружляє... Нарешті кум заснув при столі, а сусіди, хитаючись, повставали, то й Степан повинен був вийти.

Надворі ж грала уже страшна завірюха. Вітер аж свистів і крутив на всі боки; білими хвилями нісся сніг зверху, і знизу, і в лице, і в потилицю; мороз міцнішав щобільше; Буланко, наполовину занесений снігом, тремтів і з холоду тупав ногами...

— Ху, як душно надворі! — здалось Степану, і він, скинувши кобеняка, сів на санки.— Ну, відпочив, ідоле? Тепер мерщій додому! — свиснув він коня батогом і погнав, не повертаючи додому назад, а далі за Моцоківку.— Тепер уже не будеш мені пакості більше чинити,— стьобав він Буланка,— продав тебе, за гроші продав... От спробуєш ще ласки у кума, спробуєш! Згадаєш не раз ще мене!

Буланко, промерзши, біг би і сам прудко, а тут, ображений батогом, він порвався навзаводи скільки сили. Моцоківку хутко минули, знялись знов на горбочок і поїхали навмання. За селом завірюха лютувала ще гірше. На два кроки несила було прозирнути; і під ногами, і з боків, і вгорі хвилювала, мов збурене море, біла, непрозора пітьма. Ні шляху, ні тропи, ні признаки!

Коли б Степан був пустив віжки Буланкові вільно, то кінь би нюхом довіз його до рідної стріхи, а то ні, Степан, отруєний горілчаною негіддю, нерозсудливо керував ним і немилосердно бив батогом. Спочатку Степан був пустивсь проти вітру, так дошкулив і йому жалкий холод,— от він і повернув вбік, але й тут почало у ліву щоку і у ліве вухо пекти; Степан повернувся за вітром і погнав ще прудше коня.

Нещасний Буланко вибивався з сили; ходором йому ходили боки, парою курилася спина... А проте він все по заметах ще біг... Тільки з кожним кроком вони здіймалися вище та вище, а сили в коня ставало менше та менше...

Пройняв нарешті мороз і Степана, вигнав йому чад з голови, підступив до самого серця... І збагнув Степан, що він заблудився у глупу ніч, в завірюху страшну, серед степу німого... І перед очима йому повстав жах...

— Пропав, пропав! — шепотіли його побілілі уста.— Тільки стане Буланко — і смерть! — Він у розпачі знову періщити став коня батогом і віжками.— Жінка, дитинка! Рятуй мене, боже! — звонтпив він, але стогін бурі забив його покрик... помутилося в голові у Степана, в серці піднявся жаль і пекучий докір, перед очима з'явилося бліде, заплакане обличчя жінки і перелякані, великі Ганнульчині очі...

Коли се раптом порвався згори кінь; не встиг і опам'ятатись Степан, як санки збігли на лід, як лід затріщав і як сам він пірнув у воду...

"Смерть! — промайнуло йому в голові.— Сироти!" — і він одно тільки: стис якомога руками віжки...

На щастя, коли Степан виїжджав з дому, то гужі не добре затяг; до Моцоківки вони ще послабішали, а в блуканні по степу й розв'язалися. Коли кінь зірвався з кручі у річку, то від стусана й попиху геть розпрягся, так що санки за віжками тільки збігли на лід...

Буланко, чуючи останню погибель, захріп страшенно, напружився і став розбивати дужими персами лід та й витяг-таки за віжки Степана на той бік і зупинився над задублим господарем.

Підвівсь на ноги Степан, перехрестився широким хрестом і обняв чуло свого збавителя; кінь ласкаво дмухав на його своєю теплою парою, у якій хоч трохи відклякли Степанові руки, і він спромігся-таки сісти на коня верхи, попустивши йому на волю віжки. Буланко повів надокола головою, розширив ніздрі і кілька раз у свої перса втяг холодне повітря та й пустивсь по білій пустелі кудись у пітьму...

Ждала цілий вечір чоловіка Оришка; виходила з Ганнулькою аж за хутір його виглядати, та все дарма; боліло у неї серце, що він зламав слово, а як знялась хуга, то вона одного просила у бога, щоб чоловік у таку негоду не пустився в дорогу.

Нагодувавши свою доню кулешиком, вона на печі їй послала.

— Мамо! Я не буду спати, я ще погуляюсь... пожду тата, Буласі...

— Уже пізно, засни, моя дитино! — улещала її мати.— Я тебе збуджу.

— А тато не продадуть Бусі?

— Не продасть, не продасть, заспокойся... От коли б тільки сам благополучно вернувся!

— Чого, мамо? — розімкнула злякані очі Ганнулька.

— А того, що надворі таке коїться, не доведи господи!

— Мамо, я помолюся бозі за татка...— схопилась Ганнулька і хотіла було скочити з печі.

— Помолись тут,— зупинила її мати,— на долівці холодно...

— Так бозя звідсіля не почує.

— Почує, почує, моя квіточко,— цілувала Ганнульку Орися,— бозя усюди, скрізь... І кого-кого, а любих діточок завжди слухає.

Зложила побожно рученьки Ганнулька, підвела до образів на покуті очі і почала дитячими устами промовляти:

— Бозю, любий, хороший! Я тебе кохаю... Я голубків тобі нароблю, квіточок... І свічечку манесеньку, жовту... тільки проведи до нас тата і Бусю... щоб Буся у нас був, щоб у його не було на нозі вави... Бозю, мій милий, послухайся!

Ганнулька перехрестилась, ударила поклона і обвила маму за шию руками, а та почала цілувати кучеряву голову своєї красунечки доні...

Спить уже Ганнулька. Шиє сорочку мати на припічку, тільки робота не робиться, опускаються руки...

Сумно і хмуро у хаті. Миготить на виступці каганець; якісь химерні сутіні хитаються по стінах і по стелі; в кутках тумою сів морок; більмами дивляться вікна, занесені снігом; щось стогне у сінях, виє у комині...

Болить у матері серце, думки розбігаються... Яка-то щаслива вона була, як жила з дружиною любо та вірно, як працювала ревно і як достатки у них потроху зростали... А тепер... чоловік зовсім не той став, від хати одбився, вовком дивиться... І все ото через начальникування: унадився до шинків та й покотився згори... Що то далі буде?

Вогкі її очі зупинились у німому благанні на образі пречистої діви; із довгих вій перлинами по щоках покотилися сльози, а уста шепотіли безгучно: "Владичице, захисти! Зглянься!"

У сінях загавкав Барбос і почав дряпатись у причільні двері. Ганнулька прокинулась, схопилась на подушці і спитала:

— Мамо! То Буся?

— Не знаю, не знаю! — похапцем відповіла мати, накидаючи кожушанку на плечі...

Але раптом відчинилися двері і на порозі з'явився Степан, посинілий, аж білий, обмерзлий льодом і занесений снігом...

— Степан! Ти? — скрикнула вона з радості й скам'яніла.

— Прямо від смерті...— хриплим голосом, ледве відводячи дух, простогнав той.— Одно тільки чудо... божа ласка... та Буланко... відрятували.

Хоч і при здоров'ї був Степан, але та ніч далася йому взнаки: прокачався він і від остуди, і від переляку.

Зате з того часу кинув він навіки й шинки, і старшинування, яке часто доводить до гріха й до спокуси, а горілки — і в рота більше не брав.

Зажили вони з жінкою іще краще, іще любіше та приязніше. Хазяйство йшло їм у руку; Ганнулька росла на втіху, на щастя. Буланка, звичайно, Степан куму не дав, а лишив до самої смерті у себе; розкошував кінь у великій шані і ласці,— всі його любили, як найщирішого, найвірнішого друга.

[1] Звонтпити — злякатись.